

The main principles of self-education are: continuity, purposefulness, integration, general and professional culture, interconnection and continuity, creativity and variability, etc.

The content of individual self-education of the manager includes systematic and continuous research of scientific, popular science, educational, artistic and other literature. Opportunity to directly participate in the functioning of school, district, regional, state and interstate methodological associations, webinars, conferences, pedagogical readings, development of individual problems and non-standard quick solution.

Key words: *communicativeness, competence, management, management solutions, education.*

Стаття надійшла до редакції 18.09.2020 р.

УДК 373.5.035:355.01
<https://doi.org/10.33989/2075-146x.2020.26.227427>

ЕДУАРД БОРОДАЙ

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

КЛАСИФІКАЦІЯ МЕТОДІВ ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ У ПРОЦЕСІ ДОПРИЗОВНОЇ ПІДГОТОВКИ

У статті розглядаються особливості класифікації методів військово-патріотичного виховання старшокласників у процесі допризовної підготовки, обґрунтовується доцільність розробки комплексної системи методів навчання предмету «Захист України». Розглянуто традиційні підходи класифікації методів військово-патріотичного виховання. Різноманітність поглядів науковців узгоджено з урахуванням комплексного підходу до групування змісту та сутності методів, в результат чого визначено чотири групи методів, їх сполучення та поняття, що характерні для військово-патріотичного виховання: методи формування в допризовній молоді патріотичної свідомості, поглядів та переконань, Методи організації військово-патріотичної діяльності та формування особистого досвіду поведінки допризовної молоді, методи стимулювання і мотивації військово-патріотичної діяльності та поведінки допризовної молоді, методи самовиховання і самопідготовки допризовної молоді до військової служби.

Ключові слова: військово-патріотичне виховання, методи, старшокласники, класифікація методів, патріотизм, допризовна молодь, військова служба, захист України

Постановка проблеми. Для підвищення ефективності процесу допризовної підготовки учнівської молоді, можливості успішної реалізації моделі формування у старшокласників військово-прикладних навичок у процесі допризовної підготовки постає необхідним завдання визначити структурні компоненти військово-прикладних навичок старшокласників. Найважливішим індикатором якості допризовної підготовки старшокласників, їх готовності до захисту України є високий рівень не лише теоретичної, практичної, фізичної і психологічної підготовки, але й сформованості військово-прикладних навичок. Тож ми маємо визначити та обґрунтувати компонентний зміст військово-прикладних навичок старшокласників.

Аналіз останніх досліджень. Вивчення науково-педагогічної літератури з військово-патріотичного виховання як галузі прояву особистісної активності засвідчує, що зазначена проблема досліджувалася у минулі роки науковцями у таких напрямках: військово-патріотичне виховання старшокласників у процесі роботи з фізичної культури (М. Д. Зубалій), формування у молоді морально-політичної готовності до захисту Батьківщини (П. В. Казенко), патріотичне виховання захисників Батьківщини (Г. І. Костаків), військовопатріотичне виховання школярів допризовного віку в процесі занять фізичною культурою (В. Ф. Новосельський), підготовка студентів факультетів фізичної культури до військово-патріотичного виховання учнів (В. В. Олещук), основи військово-патріотичного виховання школярів (В. В. Третьяков, В. П. Фарфоровський), педагогічна оцінка ефективності військово-патріотичного виховання призовної молоді (Г. В. П'янківський), військово-патріотичне виховання учнів (С. С. Сай, А. І. Сай), військово-фізична підготовка в Україні (Я. В. Тимчак), соціально-психологічні проблеми готовності юнаків до військової служби (М. І. Томчук), виховання учнів у процесі початкового військового навчання (В. В. Третьяков), педагогічні основи військово-патріотичного виховання у ЗОШ (Т. М. Шашло) та ін.

Мета статті – теоретично обґрунтувати й розкрити методи військово-патріотичного виховання старшокласників у процесі допризовної підготовки.

Основний виклад матеріалу. Дослідження літературних джерел (Васютін, 1984, Зубалій, 1998, 2010) та практичний досвід педагогів засвідчують, що військово-патріотичне виховання старшокласників у процесі допризовної підготовки доцільним є застосування комплексної системи методів навчання предмету «Захист України», що потребує здійснення їх класифікації, з метою поділу на групи у відповідності до ключових ознак.

Класифікація методів військово-патріотичного виховання старшокласників має високе методологічне значення для організації навчально-виховного процесу учнів, адже дозволяє структурувати сучасні прийоми навчання, формує

загальне уявлення про виховну систему. Окрім того, наявність певної класифікації методів військово-патріотичного виховання старшокласників забезпечує створення сприятливих умов для формування усвідомленої особистості захисника вітчизни. Зазначимо на позитивний вплив правильно підібраних методів на виховну функцію, що дозволяє учням не лише отримати нормативно-правові знання та практичні навички у сфері військової підготовки, а й розвинути патріотичні моральні якості, набути переконань у необхідності завчасної підготовки до військової служби в армії та інших військових формуваннях.

Досліджуючи історичні погляди науковців на процес військово-патріотичного виховання старшокласників у процесі допризовної підготовки, виявлено, що вчені-педагоги в різні періоди пропонували різноманітні підходи на класифікації методів військово-патріотичного виховання, що наочно відображено на рисунку 1.

Аналіз зазначених методів показав, що частина їх запозичена з теорії і практики виховання учнівської молоді, друга – з теорії і методики військового виховання, та інтерпретовано стосовно військово-патріотичного виховання старшокласників у процесі допризовної підготовки. З рисунку бачимо, що зазвичай автори визначали від трьох до семи класифікацій методів військово-патріотичного виховання, найпоширенішими з яких є методи переконання, особистого прикладу і метод заохочення, метод вправ.

Рис. 1. Методи військово-патріотичного виховання

Будь-яка з наведених на рис. 1 класифікацій допомагає виявити загальні та специфічні особливості військово-патріотичного виховання старшокласників, ефективно організувати теоретичні та практичні форми роботи, тим самим сприяючи доцільнішому й ефективнішому використанню методів у практичній військово-патріотичній роботі. До того ж розроблені класифікації дають змогу побачити й краще зрозуміти призначення методів військово-патріотичного виховання, виявити їхні характерні ознаки та особливості поєднання у визначені групи. Усе це поглиблює теоретичні уявлення про методи військово-патріотичного виховання, створює передумови для творчого пошуку варіантів класифікацій у практичній роботі, прояву педагогічної майстерності вчителів предмета «Захист України», визначення критеріїв оцінювання ефективності окремих методів і варіантів їх об'єднання у групи.

Однак, наявність різних точок зору вчених і методистів на проблему класифікації методів військово-патріотичного виховання допризовної молоді відбиває природний процес диференціації та інтеграції знань про них. Усе виразнішим стає різнобічний, комплексний підхід до якісної характеристики суті класифікацій методів військово-патріотичного виховання, обґрунтування закономірностей їх функціонування, взаємодії та безпосереднього застосування в практичній позакласній роботі загальноосвітніх шкіл.

На наше переконання найбільш комплексний підхід до групування й характеристики змісту та сутності виховних методів обґрунтовано в навчальному посібнику «Педагогіка школи» Г. І. Щукіною та підручнику «Педагогіка» В. О. Сластьоніним. Дослідження авторів було адаптовано до специфіки військово-патріотичного виховання старшокласників. Так, визначено чотири групи методів, уточнено їхні назви, запроваджено нові методи, їх сполучення та поняття, що характерні для військово-патріотичного виховання. До того ж у запропонованій класифікації в окрему

групу виділено методи самовиховання допризовної молоді, що мають першорядне значення у формуванні особистості майбутнього захисника України (табл. 1).

Так, до *першої групи* належать методи формування в старшокласників у процесі допризовної підготовки патріотичної свідомості, поглядів та переконань. Теоретичні основи обґрунтування цієї групи методів військово-патріотичного виховання спираються на принцип єдності свідомості та діяльності. Йдеться про те, що активним захисником своєї країни майбутній воїн стане не внаслідок цілеспрямованої зовнішньої діяльності (підготовки), а переважно завдяки внутрішній усвідомленій потребі в своєму військово-патріотичному вихованні, через високу свідомість, активну розумову діяльність. Ця діяльність має бути спрямована на досягнення учнями допризовного віку загальнолюдських і соціальних цінностей, які впливають на формування в них патріотичних понять, суджень, оцінок, що лежать в основі поглядів і переконань особистості. До цієї групи входять методи *розповіді, бесіди, лекції, диспуту, прикладу, переконання, дії громадської думки* тощо.

Таблиця 1

Класифікація методів військово-патріотичного виховання старшокласників

Методи військово-патріотичного виховання			
Перша група	Друга група	Третя група	Четверта група
Методи формування в допризовної молоді патріотичної свідомості, поглядів та переконань: <i>розповіді; бесіди; лекції; диспуту; прикладу; переконання; громадської думки</i>	Методи організації військово-патріотичної діяльності та формування особистого досвіду поведінки допризовної молоді: <i>педагогічна вимога; доручення; метод вправ; привчання; пошуку; виховних ситуацій</i>	Методи стимулювання і мотивації військово-патріотичної діяльності та поведіння допризовної молоді: <i>змагання; заохочення; примушення; перспектив</i>	Методи самовиховання і самопідготовки допризовної молоді до військової служби: <i>самозобов'язання; самопереконавання; самостійних вправ; самоспостереження; самоконтролю; самозвіту</i>

Друга група охоплює методи організації військово-патріотичної діяльності та формування особистого досвіду поведінки старшокласників у процесі допризовної підготовки. Їх об'єднання пояснюється тим, що військово-патріотична діяльність не тільки виражає внутрішню позицію і зміст особистості допризовника, а й є вирішальним фактором його саморозвитку та самовиховання. Адже у процесі активної усвідомленої військово-патріотичної діяльності забезпечується його різнобічна підготовка, освоюється дійсність, пробуджується пізнавальний інтерес, патріотичні почуття, свідомість, виникають нові усвідомлені потреби, формуються індивідуальні стосунки. В юнака допризовного віку також активізуються вольові зусилля, нагромаджується особистий досвід патріотичного поведіння, особливо в екстремальних умовах, які часто вимагають великої віддачі моральних і фізичних сил, а інколи й самопожертвування на благо свого народу, рідної землі, країни. В цю групу входять методи *педагогічної вимоги, доручення, вправ, привчання, пошуку, виховних ситуацій та інші*.

До *третьої групи* належать методи стимулювання й мотивації військово-патріотичної діяльності та поведіння старшокласників у процесі допризовної підготовки. Необхідність виокремлення цієї групи методів пояснюється тим, що військово-патріотична діяльність допризовників, спрямована на підготовку до військової служби й захисту своєї країни, має отримувати громадську оцінку й визнання, покликані закріплювати та зміцнювати мотиви й форми поведінки юнаків в екстремальних умовах, що наближені до військової служби. Означену діяльність необхідно постійно стимулювати, спонукаючи інтерес, думки, почуття та дії допризовної молоді в престижному й потрібному для суспільства, країни напрямі. В цю групу входять методи *змагання, заохочення, примушення, перспектив тощо*.

Четверта група охоплює методи самовиховання й самопідготовки старшокласників у процесі допризовної підготовки. Виокремлення цієї групи методів військово-патріотичного виховання допризовної молоді зумовлене особливостями їхнього віку, інтенсивним проявом усвідомленої потреби в самовихованні, самоствердженні та самопідготовці до майбутньої професійної діяльності й військової служби. У дослідженнях А. Я. Арет, І. Д. Бега, В. Б. Бондаревського, О. Г. Ковальова, О. І. Кочетова, Л. І. Рувінського переконливо показано, що особистість є активною силою не тільки в перебудові навколишнього світу щодо своїх потреб, а й у формуванні власної особистості. До того ж, військово-патріотичне виховання, самовиховання й самопідготовка – дві сторони єдиного процесу формування й удосконалення активного та свідомого допризовника, формування в нього почуття патріотичного обов'язку, позитивного ставлення до такої соціально важливої діяльності, як служба в армії, захист незалежності України. До цієї групи належать методи *самозобов'язання, самопереконавання, виконання самостійних вправ, самоспостереження, самоконтролю, самозвіту тощо*.

Висновки. Як бачимо, групування методів військово-патріотичного виховання у наведеній класифікації науково обґрунтоване, спирається на загально визнану в психології та педагогіці теорію діяльності, що враховує специфіку військово-патріотичного виховання старшокласників у процесі допризовної підготовки. Крім того, класифікація відбиває новітні досягнення теорії виховання особистості, узагальнює багаторічні дискусії науковців і практиків щодо групування виховних методів, застосування їх за умов демократизації загальноосвітньої школи. При створенні

наведеної класифікації зроблено наголос на індивідуалізації військово-патріотичного виховання й самопідготовки допризовної молоді до військової служби в складних сучасних умовах. Адаптувати в майбутньому Збройні Сили України будуть професійною армією, для якої самовиховання та самопідготовка допризовної молоді мають основоположне значення, оскільки закладають найнадійніший фундамент для майбутньої професійної діяльності.

Список використаних джерел

- Бех, І. Д. (1998). *Особистісно зорієнтоване виховання: наук.-метод. посіб.* Київ: ІЗМН.
- Васютин, Ю. С. (1984). *Военно-патриотическое воспитание: теория, опыт.* Москва: Мысль.
- Зубалій, М. Д. (1992). *Військово-патріотичне виховання допризовників: метод. реком.* Київ: ІЗМН.
- Зубалій, М. Д. (2010). *Форми військово-патріотичного виховання допризовної молоді.* Київ.
- Катуков, А. М. (1988). *Военно-патриотическое воспитание учащихся на занятиях по начальной военной подготовке.* 2-е изд. Москва: Просвещение.
- Костюк, Г. С. (1996). *Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості.* Київ: Рад. школа.
- Шашло, Т. М. (1969). *Військово-патріотичне виховання шкільної молоді.* Київ: Рад. школа.

References

- Bekh, I. D. (1998). *Osobystisno zoriientovane vykhovannia [Personally oriented education]: nauk.-metod. posib.* Kyiv: IZMN [in Ukrainian].
- Katukov, A. M. (1988). *Voенno-patryoticheskoe vospytanye uchashchykh na zaniatiakh po nachalnoi voennoi podhotovke [Military-patriotic education of students in the classroom for primary military training].* Moskva: Prosveshchenye [in Russian].
- Kostiuk, H. S. (1996). *Navchalno-vykhovnyi protses i psykhychnyi rozvytok osobystosti [Educational process and mental development of personality].* Kyiv: Rad. Shkola [in Ukrainian].
- Shashlo, T. M. (1969). *Viiskovo-patryotichne vykhovannia shkilnoi molodi [Military-patriotic education of school youth].* Kyiv: Rad. Shkola [in Ukrainian].
- Vasiutin, Iu. S. (1984). *Voенno-patryoticheskoe vospitanie: teoriia, opyt [Military-patriotic education: theory, experience].* Moskva: Mysl [in Russian].
- Zubalii, M. D. (1992). *Viiskovo-patryotichne vykhovannia dopryzovnykiv [Military-patriotic education of conscripts]: metod. rekom.* Kyiv: IZMN [in Ukrainian].
- Zubalii, M. D. (2010). *Formy viiskovo-patryotichnoho vykhovannia dopryzovnoi molodi [Forms of military-patriotic education of pre-conscription youth].* Kyiv [in Ukrainian].

BORODAI E.

Poltava V. G. Korolenko national pedagogical University, Ukraine

CLASSIFICATION OF METHODS OF MILITARY-PATRIOTIC EDUCATION OF SENIOR GRADE STUDENTS IN THE PROCESS OF PRE-CALL PREPARATION

The article considers the peculiarities of the classification of methods of military-patriotic education of high school students in the process of pre-conscription training, substantiates the feasibility of developing a comprehensive system of teaching methods for the subject "Defense of Ukraine". The traditional approaches to the classification of methods of military-patriotic education are considered. The diversity of views of scholars is consistent with a comprehensive approach to grouping the content and essence of methods, resulting in four groups of methods, their combinations and concepts characteristic of military-patriotic education: methods of forming patriotic consciousness, views and beliefs in pre-conscription youth, methods of organization military-patriotic activity and formation of personal experience of behavior of pre-conscription youth, methods of stimulation and motivation of military-patriotic activity and behavior of pre-conscription youth, methods of self-education and self-preparation of pre-conscription youth for military service.

Key words: *military-patriotic education, methods, high school students, classification of methods, patriotism, pre-conscription youth, military service, defense of Ukraine*

Стаття надійшла до редакції 12.10.2020 р.